

PEDAGOGIKA TARBIYA HAQIDAGI FAN

O'ralova Mashhura –Guliston davlat pedagogika instituti Ma'ktabgacha ta'lim kafedra talabasi

Malohat Xidirova – Guliston davlat pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Ushbu maqolada pedagogika fanining shakllanish tarixi, uning ijtimoiy zaruriyat sifatida vujudga kelishi hamda tarbiya jarayonining mazmun-mohiyati tahlil qilinadi. Muallif pedagogik qarashlarning xalq og'zaki ijodi va mutafakkirlar merosidagi aksini ko'rsatib o'tadi. Shuningdek, tarbiya tushunchasining keng va tor ma'nodagi talqinlari, shaxs ijtimoiylashuvidagi o'rni hamda zamonaviy pedagogikaning asosiy maqsad va vazifalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: pedagogika, tarbiya, ta'lim, ijtimoiylashuv, didaktika, milliy qadriyatlar, komil inson, mutafakkirlar merosi, ijtimoiy ehtiyoj.

Аннотация

В данной статье анализируется история формирования педагогики как науки, её возникновение как социальной необходимости, а также сущность и содержание воспитательного процесса. Автор рассматривает отражение педагогических идей в народном фольклоре и наследии великих мыслителей. Также освещаются интерпретации понятия «воспитание» в широком и узком смысле, его роль в социализации личности, основные цели и задачи современной педагогики.

Ключевые слова: педагогика, воспитание, образование, социализация, дидактика, национальные ценности, совершенная личность, наследие мыслителей, социальная потребность.

Abstract

This article analyzes the history of the formation of pedagogy as a science, its emergence as a social necessity, and the essence and content of the educational process.

The author explores the reflection of pedagogical ideas in folklore and the heritage of great thinkers. Furthermore, the interpretations of the concept of "upbringing" in broad and narrow senses, its role in the socialization of the individual, and the main goals and tasks of modern pedagogy are highlighted.

Keywords: pedagogy, upbringing, education, socialization, didactics, national values, perfect personality, heritage of thinkers, social need.

Pedagogika fani o'z-o'zidan paydo bo'lib qolgan emas. Uning asosida yosh avlodni hayotga tayyorlash va ularga to'g'ri tarbiya berishdek hayotiy ehtiyoj yotadi. Insoniyat uzoq yillar davomida bu borada juda katta tajriba to'pladi. Vaqt o'tishi bilan esa bu tajribalarni tartibga solish va tarbiya jarayonining umumiy qonun-qoidalarini ishlab chiqish zarurati tug'ildi.

Dastlab pedagogik qarashlar mustaqil fan sifatida emas, balki falsafa tarkibida shakllana boshlagan. Hatto quldorlik davri mutafakkirlari ham inson kamoloti haqida ilk falsafiy mulohazalarni yuritishgan. Lekin tarbiya borasidagi eng samimiy va xalqchil fikrlarni biz qadimgi maqollar, afsona va dostonlarimizda ko'ramiz. Masalan, "Alpomish" yoki "To'maris" kabi asarlarda mardlik, vatanparvarlik va ota-onaga hurmat kabi oliyjanob fazilatlar tarannum etilgan.

Shuningdek, ta'lim-tarbiya masalalari har doim olimlar va adiblarning diqqat markazida bo'lib kelgan. Ularning bola tabiati va komil insonni voyaga yetkazish haqidagi o'g'itlari bugungi pedagogika fani uchun poydevor vazifasini o'taydi. Xususan:

- "Kalila va Dimna" masallari;
- Nizomulmulkning "Siyosatnoma" asari;
- Yusuf Xos Hojibning "Qutadg'u bilig" dostoni;
- Mahmud Koshg'ariyning "Devonu lug'atit turk" kabi durdonalari shular jumlasidandir.

Xulosa qilib aytganda, pedagogika — bu shunchaki qoidalar yig'indisi emas, balki asrlar davomida xalqimiz va buyuk mutafakkirlarimiz tomonidan sayqallanib kelgan ulkan ma'naviy merosdir.[1:6]

Pedagogika fani haqida soʻz ketganda, uning markazida turuvchi eng asosiy tushuncha sifatida tarbiya jarayonini eʼtirof etish lozim. Jamiyat va pedagogika fani tarixiy rivojlanish yoʻlini bosib oʻtgani sayin, tarbiya tushunchasiga boʻlgan qarashlar ham oʻzgarib, boyib bordi. Bugungi kunda ushbu jarayonni tushunishda asosan keng va tor maʼnodagi yondashuvlar farqlanadi.

Keng maʼnoda aytganda, tarbiya shaxsga butun jamiyatning koʻrsatadigan taʼsiri boʻlib, u murakkab ijtimoiy hodisa sifatida qaraladi. Bunday holatda tarbiya jarayoni insonning ijtimoiylashuvi, yaʼni uning atrof-muhitga moslashishi va jamiyatning faol aʼzosiga aylanishi bilan uygʻunlashib ketadi. Tor maʼnoda esa, tarbiya muayyan maqsadga yoʻnaltirilgan boʻlib, u maxsus muassasalarda tarbiyachilar va oʻqituvchilar tomonidan tizimli ravishda amalga oshiriladi.

Tarbiya jarayonining asl mohiyati va mazmuni shunchaki bilim berishdan iborat emas, balki yosh avlodning ongi va qalbiga insoniy fazilatlarni singdirishdir. Uning asosiy maqsadi har tomonlama yetuk, maʼnaviy boy va mustaqil fikrlay oladigan shaxsni voyaga yetkazishdan iborat. Bu yoʻlda tarbiya tizimi oʻz oldiga bolaning ichki imkoniyatlarini yuzaga chiqarish, unda yuksak axloqiy meʼyorlarni shakllantirish va hayotga tayyorlash kabi muhim vazifalarni qoʻyadi. Shuningdek, tarbiya mazmuni har doim xalqning milliy qadriyatlari va oʻziga xos anʼanalari bilan sugʻorilgan boʻlishi uning samaradorligini yanada oshiradi. Tarbiyaning bir nechta oʻziga xos xususiyatlari mavjud. Bular quyidagilar:

- Maqsadga yoʻnaltirilganligi;
- Koʻp qirrali jarayon;
- Uzoq muddat davom etish;
- Uzluksizligi;
- Yaxlitligi;
- Variativligi;
- Natijalarning oldindan aniqlanmasligi;
- Ikki tomonlamalilik;

Tarbiyaning qonuniyatlari-bu bir tomondan , ijtimoiy hodisa sifatida tarbiyaning xususiyatlari , ikkinchi tomondan , shaxsning rivojlanishi bilan bog'liq bo'lgan barqaror a'loqalar

Tarbiyaning tamoyillari- bu tarbiyaviy ishning yo'nalishiga , mazmuniga , metodlari va tashkil etilishiga , tarbiya jarayoning ishtirokchilari orasidagi munosabatlarga qo'yiladigan asosiy talablar ifodalanadigan dastlabki qoidalaridir.[2:61]

"Aslida, tarbiya bu faqat kitoblarda yozilgan qoidalar yig'indisi emas, balki hayotning o'zidir. Biz ko'pincha bolaga "bunday qilma" yoki "unday bo'l" deb o'rgatamiz, lekin unutmaysakki, bola bizning gaplarimizdan ko'ra ko'proq qilayotgan amallarimizdan namuna oladi. Shuning uchun ham pedagogika fani faqat o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabat emas, balki kattalarning o'z ustida ishlashi, o'z fe'l-atvorini isloh qilishi hamdir.

Mening fikrimcha, haqiqiy tarbiya — bu bolaning qalbida ezgulikka nisbatan ishtiyoq uyg'otishdir. Agar biz yosh avlodga faqat quruq ma'lumotlarni berib, ularning hissiyotlarini, dunyoqarashini e'tibordan chetda qoldirsak, kutilgan natijaga erisha olmaymiz. Tarbiya jarayonida insoniy munosabat, samimiyat va o'zaro ishonch birinchi o'rinda turishi kerak. Shundagina biz zamonaviy texnologiyalar davrida ham o'zligini yo'qotmagan, ma'naviyati baquvvat yoshlarni tarbiyalay olamiz. Bu jarayon sabr-toqat va tinimsiz mehnatni talab qiladigan eng murakkab, ammo eng sharaflı yo'ldir."

Shaxsning shakllanishi to'xtovsiz davom etadigan jarayon bo'lib, u bir necha muhim davrlarni qamrab oladi. Go'daklikdan boshlab (0-6 yosh) bolada ilk ijtimoiy ko'nikmalar va nutq shakllansa, maktab yillarida (7-18 yosh) uning dunyoqarashi kengayib, mustaqil fikrlashi va o'zligini anglash bosqichi faollashadi. Keyinchalik, yoshlik va voyaga yetganlik davrida inson kasb egallash, jamiyatda o'z o'rnini topish va oilaviy mas'uliyatni his qilish kabi muhim bosqichlardan o'tadi.

Bugungi zamonaviy pedagogika bu jarayonlarni shunchaki kuzatib turmaydi, balki ularni samarali boshqarish uchun turli ilg'or metodlarni taklif etadi:

- Innovatsion va interaktiv usullar: Masalan, STEAM va CLIL kabi metodlar orqali bolaga faqat nazariya emas, balki hayotiy ko‘nikmalar va xorijiy tillarni fan bilan bog‘lab o‘rgatish yo‘lga qo‘yilmoqda.

- Individual yondashuv: Bu har bir bolaning xarakteri va qobiliyatini hisobga olgan holda tarbiya berish demakdir. Chunki har bir shaxs takrorlanmas dunyo.

- Jamoaviy (kooperativ) ta’lim: Guruh bo‘lib ishlash orqali bolada boshqalar bilan muloqot qilish va mas’uliyatni bo‘lishish tuyg‘usi shakllanadi.

Eng muhimi, zamonaviy tarbiya insonni faqat bilim bilan qurollantirib qolmay, unda o‘z-o‘zini rivojlantirish instinktini uyg‘otishi kerak. Ya’ni, inson butun umri davomida o‘qishdan va o‘z ustida ishlashdan to‘xtamasligi lozim.[3:125]

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsam, pedagogika bu shunchaki qog‘ozdagi nazariyalar yoki quruq qoidalar yig‘indisi emas. Bu — inson taqdirini shakllantiradigan, uning ertangi kunini belgilab beradigan juda nozik va mas’uliyatli san’atdir. Biz ko‘pincha tarbiya haqida gapirganda faqat bolalarni ko‘z oldimizga keltiramiz, lekin aslida tarbiya beshikdan boshlanib, umrimizning oxirigacha davom etadigan cheksiz jarayondir. Inson har kuni nimadir o‘rganadi, har kuni o‘z xatti-harakatlarini tahlil qiladi va shu orqali o‘zini qaytadan kashf etadi. Mening nazarimda, bugungi tez o‘zgarayotgan dunyoda pedagogikaning eng asosiy vazifasi bolaning ichidagi "men"ini uyg‘otish, unga o‘zligini tanitishdir. Biz yoshlarga faqat formula yoki qoidalarni yodlatib, ularni "jonli ensiklopediya"ga aylantirmasligimiz kerak. Aksincha, ularga fikrlashni, savol berishni, adolat va insof nimaligini his qilishni o‘rgatishimiz lozim. Chunki qalbida mehri yo‘q inson qancha bilimli bo‘lmasin, jamiyat uchun foyda keltirishi qiyin. Haqiqiy tarbiya — bu bolaning ko‘zidagi uchqunni o‘chirmasdan, uni to‘g‘ri maqsadlar sari yo‘naltira olishdir.

Shuni ham unutmaslik kerakki, har bir bola o‘ziga xos bir dunyo. Kimdir matematikaga usta bo‘lsa, kimdir rasm chizishga, yana kimdir esa shunchaki insonlarga yaxshilik qilishga moyil bo‘ladi. Pedagogika ana shu xilma-xillikni asrab qolishi, har bir niholning o‘z vaqtida va o‘z rangida gullashiga imkon berishi kerak. Agar biz oila, maktab va jamiyat bo‘lib bir yoqadan bosh chiqarsak, farzandlarimizga

nafaqat bilim, balki kuchli ma'naviy immunitet ham bera olamiz. Zero, tarbiyali va bilimli inson har qanday qiyinchilikda ham o'z yo'lini topa oladi. Bizning eng katta yutug'imiz esa — yuzida tabassum, qalbida ezgulik va qo'lida ilm tutgan yoshlarni ko'rishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **R.Mavlonova , N.Voxidova , N.Raxmonqulova . Pedagogika nazariyasi va tarixi.-T .: << Fan va texnologiya >>, 464 bet**
2. **O.CH.Xolov Umumiy pedagogika . O'quv qo'llanma .- Toshkent. "NIF MSH" , 2023.-458 b.**
3. <https://cyberleninka.ru>
4. www.pedagog.uz
5. www.lex.uz
6. www.bilim.uz